

szakember-olvasó látja az irodalmat, a regényeket, a novellás-, verses- és tanulmányköteteket. A könyveket. Olvasó és szakember, aki így éli át olvasmányait. *Talán így* – vallja ő maga is kötete címében. S ebben a két szóban minden, ami lényeges, benne van: a kételkedés és a megszólalás igénye. A felelősség vállalása és a helytállás azért, amit mond, amiről tájékoztat, amivel hozzásegít (het) a művek megértéséhez, interpretációjához és az ítéletalkotáshoz. Mindahhoz, ami a kritika dolga. Úgy, ahogy Bányai János tanulta Rónay Györgytől, attól a kritikustól, akinek kritikusi „képessége és fogalmazása” azért jelent követendő utat, mert a „talán” jegyében formálódott, arra figyelmeztet, hogy a kritika, készüljön „bármilyen alapossággal és körültekintéssel, mindig csak a feltételezéshez juthat el”. Így sikerül (het) legteljesebb mértékben megérteni egy-egy művet, elérni, hogy a „kritikában maga a mű szólal”-jon meg. Ha ez sikerül, akkor a kritika teljesíti feladatát, miközben felszámolja önmagát – mert mindig a mű a fontos és nem a kritika, az író és nem a kritikus! –, értékkategóriái (pedig) valóban létkategóriákká mélyültek”.

A kritikának ezt az örökös üzőttségét, „vesszőfutását” –amiről a kötet zárótanulmánya szól – mutatja be Bányai János húsznál több példán, olyan írásokban, amelyek egyrészt jelentős magyar írók-költők (Márai Sándor, Vas István, Mándy Iván, Mészöly Miklós, Nadas Péter, Orbán Ottó, Böndör Pál) munkásságának egy-egy szeletéről, illetve fontos, Szilágyi István, Kertész Imre, Bodor Ádám, Grendel Lajos, Rába György, Petri György, Tandori Dezső, Rakovszky Zsuzsa, Balla Zsófia, Balassa Péter, Kántor Péter, Cs. Gyimesi Éva, Beck András, Tillmann J. A. nevével jegyzett könyvekről készültek. És kivétel nélkül egyéni hangnemet, hozzáállást, szemléletet, kérdésvetést és fogalmazási módot példáznak. Számomra Bányai János írásai annak meggyőző bizonyítékai, hogy az irodalmat, irodalmunkat talán így – is – lehet értelmezni, átélni. Lehet? Lehet.

GEROLD László

BORDÁS GYŐZŐ: CSUKÓDÓ ZSILIPEK

A *Csukódó zsilipek* Bordás Győző tervezett regénytrilógiájának a *Fűzfásip* után következő második kötete. Az első kötet a helyszín regénye volt, az Ú.-nak rövidített közép-bácskai nagyközség vagy kisváros történetileg és földrajzilag is hiteles leírása, de ezzel együtt tabló is, helyi, vidéki csoportkép, jól megrajzolt arcélekkel, rövid és frappáns életrajzokkal, a hely emlékezetébe vésődött és huzamosan fennmaradt történetekkel, csúfos vagy vidám anekdotákkal tarkítva. Mindezen, a helyszín kis történetekbe fogott drámáján a mulandóság enyhén melankólikus hangulata leng át, az elhaló élet szeretettel ábrázolt, megértéssel festett, megnyugvást árasztó emlékezete. A mulandóság érzését a *Fűzfásip*ban csak a kanális állandósága töri meg, mert ennek a (regény)világnak egyetlen biztonságos pontja van, a másfélszáz évvel is korábban épült csatorna, a térség talán egyetlen művelődési és gazdasági momentumra, amin nem foghat ki az idő múlása.

A *Csukódó zsilipek* nem vált helyszínt, nem is cserél hősképet, az elbeszélés hangnemét sem alakítja át, itt is a szereteteli emlékezés beszédmódja érvényesül, ám többé nem a helyszín széles tablónak festett melankólikus drámáját látjuk, hanem az idő, a történelem – vagy ahogyan Herceg János mondta volt, a *módosulások* – drámáját. A monarchia

széthullott a háború után, új államok és országhatárok születtek a nagy gyorsan nyélbe ütött szerződések nyomán, új hatalmak léptek színre, a korábbitól eltérő értékek, törvények, szabályok, elvárások születtek, más nevek és más írásmód, másféle történelem, ismeretlen tradíció vált az állami intézkedések során uralkodóvá. Természetesen nem lehetett egyszerre felszámolni a múltat, hiszen a megmászított idő még nem tűntette el a házak falába, az életrajzokba és viselkedésmintákba vésett időt, de erős hatalmi segédlettel megsemmisítő támadást intézett ellene. Valami definitíve véget ért, erről beszél a regénytrilógia második kötete, bár úgy tűnik – egy-két kivételtől eltekintve –, még minden a helyén van. Többek között a csatorna is. A hely történelmi, kulturális, gazdasági védjegye. Ám ez is, elvesztem, mintha a múltba süppedt volna, csak régi, ősrégi történetek felidézésére szolgál, már nem szól bele a jelenbe. Azt példázza az író ezzel is, hogy az örökölt tárgyiasságok, az átkeresztelt utcák és parkok, az átirrt nevek és emlékek révén a történelem drámáját szemlélhetjük.

Abban is például, hogy a *Fűzfásip* Pichler József nevű festőhőse, aki annyira dominált az első regényben, a másodikban lassan, lépésről lépésre háttérbe szorul, bár mindvégig róla is szó van, és helyébe az ugyancsak festőművésznek készülő fia, Pichler Albert vagy Adalbert lép a serdülés, a világra való gyerek- és kamaszkori ráismerések és felfedezések útjait járva. Így a művészregény nyomai és jelei is felfedezhetők a *Csukódó zsilipek* lapjain, mintha csak arról szólna az író, hogy az idő baljóslatú drámájában sem a tudós, sem a tanár, sem a politikai tájékozódni nem tud, mert a felszínen mozog, csak a művész, a lassan elcsendesülő indulatú apa és a lassan a művészi kifejezés titkait felismerő fiú meg a körükben egyre gyakrabban megjelenő Sztankovics nevű költő képes rá, hogy a mindent kikezdő idő, a mindent felforgató változás mélyére lásson. Bár ők is, úgy látszik, csupán a sejtések homályában mozoghatnak.

Leginkább akkor erősödik fel a művészi megérzés mélyén az idő drámájában kibontakozó balsejtelem, amikor a regény Wili nevű félnótás – rejtelmes – hőse egy-egy pillanatra elmereng, bár kifürkészhetetlen még, hogy min is töpreng, miféle titkokat lát, és miféle rejtélyekbe tekint a senkinek sem ártó szelíd bolond, aki Pichler József nevezetes festményéről lépett be modern irodalmunk világába, a Wilhelm-dalok után *Csukódó zsilipek*ben is.

Ha valakit érdekel, hogyan éltek hét-nyolc évtizeddel korábban és még azelőtt a vajdasági magyarok, és hogy miből formálták ki önazonosságuk tudatképét, forduljon – javaslom – bizalommal Bordás Győző regényéhez.

BÁNYAI János

KONTRA FERENC: ÚGY TÖRNEK EL

Kontra Ferenc prózája eddig a kötetéig jellegzetes tájirodalomként funkcionált, a regionalizmus pozitívumait hordozta magán, elválaszthatatlanként tüntette fel a sajátos környezetet és a benne, illetve a vele együtt élő embert. Mostani elbeszéléseiben a konkrétan behatárolt idő- és térkoordináták már nem tájat jelölnek, hanem egyfajta (megbomlott) tudatállapotot, emberek közötti (megbomlott) viszonyokat, törésvonalakat, amelyek mellett az egymástól eltávolodott részek soha nem illeszthetők össze